

Bernar N. Prof P.Ya. Golodriga's contribution in development of genetics, selection and physiology of grape.

The aim of the article is to explore the activity of Doctor of Biology, professor Pavel Yakovlevich Golodriga, the person, who has made a large contribution to the development of viticulture and wine-making, using the methods of concrete historical, comparative and problem-chronological analysis. The results of the research demonstrated that the scientist produced a galaxy of experts in this field, first performed physiological and biochemical studies of genotypic specificity of grapes, created new complex-resistant varieties. In the 60–80's. Of XX century P.Ya. Holodryga created the first scientific Magarach school of breeders and physiologists (under his supervision there were prepared 27 candidate and one doctoral dissertation). Generally it is possible to conclude that his works were and still are the theoretical basis for the further development of plant breeding and biotechnology of grapes and has modern theoretical, methodological and practical meaning for different areas of viticulture.

Keywords: Pavel Golodriga, physiology genetics and selection of grape, sorts, National Institute of viticulture and wine-making «Magarach».

Одержано 16.02.2017.

УДК 581.9:378.2(091)

Марина Давиденко, Петро Дрозд
(Київ)

НАУКОВА ШКОЛА АКАДЕМІКА Є.М. ЛАВРЕНКА (1900–1987)

Метою статті є на основі методів конкретно-історичного, порівняльного та проблемно-хронологічного аналізу охарактеризувати здобутки наукової школи академіка АН СРСР Є.М. Лавренка (1900–1987 рр.). Результати дослідження виявили, що умовно роботи його учнів можна поділити на кілька напрямів: ботаніко-географічне вивчення аридних і субаридних територій (Уликпани Бекет, Цевгийн Даважамц, М.С. Шалит.); систематика рослин (К.З. Закіров); вивчення болотної рослинності (Ф.Я. Левіна, М.І. Нейштадт); геоботанічне картографування (Т.І. Ісаченко, З.В. Карамішева, І.Н. Сафронова, О.О. Юнатов); екологія рослин (І.М. Бейдеман.). Узагальнюючий висновок зводиться до того, що наукова школа Є.М. Лавренка сформувалася на базі фундаментальних розробок ученого з головних проблем геоботаніки, систематики та екології рослин. Йому вдалося закласти фундамент для розвитку біологічних досліджень у Монголії та поглибити в Ботанічному інституті АН СРСР ідеї В.М. Сукачова, В.Л. Комарова, В.Б. Сочави, трансформувавши їх у власну геоботанічну школу.

Ключові слова: Є.М. Лавренко, геоботаніка, екологія рослин, геоботанічне картографування, наукова школа.

Академік АН СРСР Є.М. Лавренко (1900–1987), з ім'ям якого пов'язана ціла епоха у розвитку геоботанічного напрямку біологічної науки, був не лише знаним ученим, дослідником, а й здібним учителем, який зумів передати свої знання, ідеї послідовникам, аспірантам, студентам. Упродовж усього творчого шляху він вів активну педагогічну діяльність, розробляв нові курси, публікував методичні посібники, зміцнюючи зв'язок передових досягнень науки з освітою.

Однак, слід відмітити, що наукова школа Є.М. Лавренка не була висвітлена навіть фрагментарно ні в біографічних публікаціях, присвячених ученому, ні в довідкових та енциклопедичних виданнях. Саме тому метою даної статті є на основі методів конкретно-історичного, порівняльного та проблемно-хронологічного аналізу охарактеризувати здобутки наукової школи академіка АН СРСР Є.М. Лавренка.

Активною викладацькою діяльністю Є.М. Лавренко займався в освітніх закладах Харківщини. Упродовж 1929–1934 рр. він працював доцентом кафедри ботаніки (морфології і систематики), а згодом професором кафедри ботаніки Харківського

сільськогосподарського інституту [2, арк. 2], для студентів якого розробив програми, плани навчальних курсів із геоботаніки, географії, анатомії, морфології і систематики рослин, із систематики вищих рослин тощо, зокрема конспекти лекцій «История развития систематики растений», «История развития систематики растений и ее методика», «Анатомия и морфология растений», «Флористическая география растений», із ботанічної географії, з методики геоботаніки та ін. [22, арк. 27].

Паралельно, у 1933–1934 рр. виконував обов'язки професора кафедри морфології і систематики рослин Харківського державного університету, читаючи курси загальної ботаніки, морфології і систематики рослин, ботанічної географії [9, с. 3]. Є.М. Лавренко розробив програми з методики геоботанічних досліджень і вивчення рослинності України, природних кормів, морфології та систематики рослин для аспірантів Українського інституту агрогрунтознавства.

Після переїзду до Ленінграда вчений продовжив педагогічну діяльність – вже як професор кафедри геоботаніки Ленінградського державного університету (1938–1941, 1945–1947 рр.) [17, арк. 13], для студентів якого розробив курс «Степи и пустыни» (1938 р.). Велика зайнятість науково-організаційною, дослідницькою, експедиційною роботою змусила його зосередитися на підготовці фахівців вищої кваліфікації.

На основі визначення основних положень учених щодо поняття наукової школи як професійної добровільної спілки людей, що сформувалася під егідою особистості вченого-лідера та займається активною дослідницькою роботою в новому актуальному напрямі [10, с. 4], нами проаналізовано характерні риси наукового колективу, який об'єднався навколо ідей Є.М. Лавренка. Як відомо, перша умова виникнення наукової школи – наявність потужної особистості, справжнього вченого-екстраверта. Дослідник феномену наукової школи академік Д. Зербіно стверджує, що «лідером у науці може бути тільки творча особистість. Тільки вчений-особистість, учений із новими думками, генератор гіпотез та ідей, здатний критично аналізувати й синтезувати результати дослідження, може створити наукову школу» [10, с. 5]. Саме таким був академік Є.М. Лавренко – дослідником-учителем, який мав творчі ідеї й ділився ними, умів підказати, якими шляхами рухатися.

Перші учні у Є.М. Лавренка з'явилися ще під час його роботи на Харківщині. Серед них особливе місце слід відвести Ф.Я. Левіній, яка співпрацювала зі своїм учителем майже впродовж усього життя. Після закінчення в 1924 р. Харківський інститут народної освіти за спеціальністю ботаніка, вона почала працювати лаборантом Гербарію при Харківському ботанічному саду і вступила до аспірантури за профілем геоботаніка в Інституті ґрунтознавства при Харківському сільськогосподарському інституті, в якій навчалася під керівництвом Є.М. Лавренка. У 1937 р. вона захистила кандидатську дисертацію на тему «Болота Чернігівського Полісся». Провела дослідження степів Асканії-Нової, Лісостепу Харківської області та інших районів України. 12 років життя Ф.Я. Левіна присвятила педагогічній роботі в навчальних закладах Харкова (Вищі курси, Харківський фармацевтичний інститут). Під час Другої світової війни вона спочатку працювала в евакогоспіталі Астрахані, потім переїхала до Узбекистану, де була співробітницею Ботанічного саду, викладала в Андижанському вчительському інституті на посаді доцента (1942–1944 рр.). Після закінчення війни впродовж чотирьох років Ф.Я. Левіна працювала старшим науковим співробітником Кольської науково-дослідницької бази. З 1949 р. брала участь у Комплексній науковій експедиції з питань поєднання лісорозведення АН СРСР під керівництвом академіка В.М. Сукачова. Від 1953 р. і до своєї смерті вона працювала у Відділі геоботаніки БІН АН СРСР [15, с. 147]. Ще одним українським аспірантом був геоботанік Ф.Я. Попов, який досліджував рослинність селевих районів Гірського Криму [19, с. 38].

Одним із перших докторантів Є.М. Лавренка був його наступник у Харківській краєвій інспектурі охорони природи – М.С. Шалит, який зробив вагомий внесок у

дослідження та вивчення Асканії-Нової, певний час працював у Ботанічному інституті імені В.Л. Комарова, брав участь в експедиціях відділу геоботаніки у Казахстані, де вивчав підземні частини степових і пустельних фітоценозів. У некролозі на смерть ученого, підготовленому Є.М. Лавренком спільно з А.М. Семеновою-Тян-Шанською, автори виділяють такі напрями його наукової діяльності: вивчення степової рослинності частини України та Кримського півострова, ризологічні дослідження різних типів рослинних угруповань, вивчення рослинних ресурсів і дослідження рослинного покриву Криму. Вчений здійснював активну викладацьку діяльність у Глухівському сільськогосподарському інституті, Ленінградському педагогічному інституті імені М.М. Покровського, Кримському педагогічному інституті [16, с. 148–156].

Найбільшого розквіту наукова школа Є.М. Лавренка набула у період його науково-організаційної діяльності в Ботанічному інституті імені В.Л. Комарова. У цей період інститут, як центральна ботанічна установа республіки, займався найважливішими в теоретичному та практичному плані проблемами в галузі систематики квіткових і спорових рослин, із природних рослинних ресурсів СРСР як основи для їх раціонального використання, у галузі вивчення боротьби за існування, з історії флори і рослинності СРСР та природно-історичного районування, ерозії ґрунтів і заходів боротьби з нею тощо. Паралельно розвивалася й наукова школа Є.М. Лавренка, про що свідчить перелік прізвищ учених, які під його керівництвом написали й захистили кандидатські та докторські дисертації [22, арк. 27]. Умовно ці роботи, пов'язані з вивченням різних аспектів геоботаніки, можна поділити на кілька напрямів:

- ботаніко-географічне вивчення аридних і субаридних територій (І.М. Бейдеман, Уликпани Бекет, О.А. Волкова, А.О. Горшкова, Г.А. Глумов, Цевгийн Даважамц, К.З. Закіров, З.В. Карамішева, М.Л. Раменська, К.І. Рачковська, Л.Ю. Родін, М.С. Шалит, В.М. Храмцов, О.О. Юнатов);
- систематика рослин (К.З. Закіров, М.І. Рубцов);
- вивчення болотної рослинності (Ф.Я. Левіна, М.І. Нейштадт);
- геоботанічне картографування (О.А. Волкова, Т.І. Ісаченко, З.В. Карамішева, Ф.Я. Левіна, К.І. Рачковська, І.Н. Сафронова, В.М. Храмцов, О.О. Юнатов);
- екологія рослин (І.М. Бейдеман, А.О. Горшкова, А.Т. Рахманіна).

Завдяки потужній ботанічній школі цього інституту аспіранти отримали величезний досвід у постановці досліджень, сформувалися як фахівці, котрі вміють бачити найбільш важливі проблеми й організувати роботу щодо їх вирішення. Більшість учнів Є.М. Лавренка пов'язали своє наукове життя з Ботанічним інститутом імені В.Л. Комарова, сприяли розвитку його структурних підрозділів, у першу чергу лабораторії географії і картографії рослинності. Тут продовжили роботу О.А. Волкова, Т.І. Ісаченко, З.В. Карамішева, Ф.Я. Левіна, К.І. Рачковська, І.М. Сафронова, В.М. Храмцов, О.О. Юнатов та ін. Є.М. Лавренку, його учням (Т.І. Ісаченко, К.І. Рачковська, І.М. Сафронова, О.А. Волкова) та інші співробітникам належить вагомий внесок у розробку екологічних, географічних і флористичних критеріїв для цілей картографування, вдосконалення принципів фітогеографічного районування. У цьому аспекті становлять особливий інтерес роботи з фітогеографії гірських територій, необхідні для розуміння закономірностей диференціації рослинності планетарного рівня розмірності, співвіднесення схем широтно-зонального й висотно-поясного розчленування території.

Найбільші успіхи лабораторії пов'язані зі створенням дрібномасштабних карт рослинності; починаючи з 1975 р. створено понад 25 карт, серед них: геоботанічна карта Нечорноземної зони РРФСР М. 1:1 500 000 (1976), карта рослинності Європейської частини СРСР М. 1:2 500 000 під редакцією Т.І. Ісаченко і Є.М. Лавренка (1979 р.) та ін. До співпраці в цих проектах залучалися геоботаніки різних регіонів Радянського Союзу. Існуючі дрібномасштабні карти рослинності стали основою для створення

нового напрямку в лабораторії – аналітичних карт рослинності. Низка карт, виконаних у дрібному і середньому масштабах, дають змогу вирішити багато вузлових ботаніко-географічних питань, пов'язаних, зокрема, з положенням меж високого рангу. Так, Карта рослинності Північного Прикаспію дала змогу уточнити кордон між степовою та пустельною зонами, а Карта боліт Північно-Східно Прибіломор'я – меж кількох округів у схемі районування. Інший важливий напрям діяльності лабораторії – створення великомасштабних карт рослинності, що пов'язано з основними проблемами геоботаніки (фітоценології), такими як класифікація, координація, динаміка рослинності, структура рослинного покриву. Під керівництвом Є.М. Лавренка в лабораторії організовано створення карт інвентаризаційного типу, передусім на охоронні природні території. Такі карти створювалися на основі договорів із природоохоронними організаціями та були основою для інвентаризації біорізноманіття, повторної геоботанічної зйомки [14]. На думку деяких учених, Є.М. Лавренку вдалося створити в лабораторії провідну картографічну школу світу [17, арк. 112–113].

Саме ці фахівці брали участь у підготовці та проведенні експедиційних досліджень під керівництвом Є.М. Лавренка. Крім того, кожен із них досяг своїх висот. З.В. Карамішева, яка від 1980 р. очолила лабораторію географії і картографії рослинності, підтримала позицію свого керівника щодо активної участі лабораторії в роботах із міжнародних картографічних проектів «Карта восстановленной растительности стран Центральной и Восточной Европы» (Санкт-Петербург, 1996), «Карта естественной растительности Европы» (Bonn, 2000, М. 1:2 500 000) [23, с. 147–148]. К.І. Рачковська перейняла від свого вчителя досвід організаційної роботи, який втілила при керівництві Східно-Казахстанською картографічною експедицією Ботанічного інституту (1964–1966, 1968 рр.) та створенні «Краты растительности Казахстана и Средней Азии» (М. 1:2 500 000) [5, с. 139–146].

Тривалий час у Ботанічному інституті працювала І.М. Бейдеман, яка захистила під керівництвом Є.М. Лавренка докторську дисертацію, де узагальнила багаторічні дослідження з водного режиму, переважно Кура-Араксинської низовини Азербайджану, вперше творчо підійшла до виявлення залежності між рослинами і середовищем їх існування, показавши взаємозв'язок між рослинними угрупованнями, ґрунтами, материнськими породами, кругообігом води в природі та кліматом, чим розвинула ідеї В.І. Вернадського про зв'язок між живою і неживою природою [6, с. 611]. Один із докторантів Є.М. Лавренка – Л.Ю. Родін – завідував лабораторією рослинності аридних країн, а також активно працював у Географічному товаристві СРСР, був його вченим секретарем (1960–1964 рр.), спільно з Н.І. Базилевич став лауреатом Премії імені В.Л. Комарова АН СРСР за монографію «Динамика органического вещества и биологический круговорот в основных типах растительности» (1965) [21, с. 342].

Нині в Ботанічному інституті імені В.Л. Комарова працюють старші наукові співробітники лабораторії географії і картографії рослинності кандидати біологічних наук О.А. Волкова, В.М. Храмцов, провідний науковий співробітник цієї лабораторії, член Спеціалізованої вченої ради інституту, доктор біологічних наук, старший науковий співробітник І.М. Сафронова, яка розробила концепцію макроструктур рослинного покриву (меридіональні комплекси рослинності), що стало великим узагальненням у розумінні закономірностей широтно-зонального поділу території.

Під керівництвом Є.М. Лавренка розпочала науковий шлях А.О. Горшкова – ботанік, лувічник, доктор біологічних наук. На посаді завідувача лабораторії експериментальної екології рослин Інституту біології Східно-Сибірської філії АН СРСР (1967–1974 рр.) вона виконала роботи з вивчення рослинного покриву лісостепової та степової зон Східного Сибіру, з біології та екології рослин. Вперше широко поставлені стаціонарні дослідження дозволили виявити особливості адаптації багаторічних трав'янистих рослин до недостатнього зволоження середовища в умовах

різкоконтинентального клімату. Ці матеріали узагальнено в монографіях «Биология степных пастбищных растений Забайкалья», «Экология водного режима степных растений Забайкалья», «Экология и пастбищная дигрессия степных сообществ Забайкалья», «Пастбища Забайкалья». За темою «Эколого-морфологические особенности и водный режим растений Забайкалья» в 1970 р. дослідниця захистила докторську дисертацію. За роки роботи в Марійському державному університеті (м. Йошкар-Ола) на посаді завідувача кафедри ботаніки, в Сибірському науково-дослідному інституті кормів Сибірського регіонального відділення Російської сільськогосподарської академії під керівництвом А.О. Горшкової підготовлено понад 60 дипломних робіт (у тому числі 13 – студентами з Монгольської Народної Республіки) і 6 кандидатських дисертацій [7, с. 95].

Серед учнів Є.М. Лавренка була М.Л. Раменська – донька відомого геоботаніка Л.Г. Раменського, яка захистила дисертацію на тему «Ячменные фитоценозы Ферганского хребта» і продовжила роботу в Карельській філії АН СРСР, а згодом в Полярно-альпійському ботанічному саду [1, с. 1–204]. Аспірантка А.Т. Рахманіна вивчала водний режим рослин східноєвропейської тундри, виявивши прямий зв'язок показників водного режиму з належністю рослин до певних феноритмотипів [18, арк. 17].

Одним із критеріїв потужності школи вважається її державне та міжнародне визнання. Наукова школа академіка Є.М. Лавренка плідно співпрацювала з навчальними та науковими закладами Радянського Союзу та інших країн. Під його керівництвом захищалися фахівці з Азербайджану, Узбекистану, Казахстану, Монголії. Є.М. Лавренко очолював Монгольську комплексну сільськогосподарську експедицію АН СРСР і Комітету наук МНР (1950–1952 рр.), Спільну радянсько-монгольську комплексну біологічну експедицію (1969–1986 рр.), під час яких підготував монгольських фахівців, зокрема керував написанням кандидатських дисертацій «Пастбища и сенокосы северной части Убурхангайского аймака Монгольской Народной Республики» [8, с. 1–18] Цевгийн Даважамц (нині члена-кореспондента Монгольської академії наук), «Растительность северной части Монгольского Алтая» [4, с. 1–21] Уликпани Бекет (нині доктор біологічних наук, професор). На сьогодні в Монголії формується вже друге покоління натуралістів, яке працює під керівництвом представників першого покоління вчених, які сформувалися в експедиції і стали кандидатами та докторами наук. Їхніми зусиллями було створено перший в Монголії Біологічний інститут Академії наук країни, який із подальшим розвитком і поповненням кадрами було поділено на два інститути – Ботанічний інститут АН Монголії та Інститут загальної та експериментальної біології АН Монголії [3, с. 5–6].

Є.М. Лавренко був науковим консультантом докторської дисертації К.З. Закірова – відомого узбецького ботаніка, академіка Академії наук Узбецької РСР (з 1956 р.), заслуженого діяча науки, директора Інституту ботаніки АН Узбецької РСР (1952–1956 рр.), ректора Узбецького університету імені А. Навої ((1956–1957 рр.) нині Самаркандського), президента Академії сільськогосподарських наук (1957 р.), ректора Ферганського педагогічного інституту імені Улугбека (1963–1966 рр.). К.З. Закіров встановив нові види рослин, склав ключ для визначення родин флори Середньої (Центральної) Азії, розробив питання висотної зональності рослинного покриву щодо території Середньої Азії, а також змін рослинності в аридній зоні цього краю. Учений застосував абсолютно новий принцип виділення висотних зон, розробив їх номенклатуру (чуль, адир, тау, яйла). На відміну від інших авторів, він поклав в основу класифікації висотних поясів ландшафт, рельєф, гідротермічні умови і тісно пов'язані з ними зміни рослинності та ґрунтів у просторі. Велику увагу науковець приділив топоніміці географічних назв Середньої Азії. Спільно зі своїм учнем Х.А. Джамалхановим розробив принципи наукової термінології в ботаніці та єдину схему узбецьких назв таксонів [11].

За результатами Монгольської комплексної сільськогосподарської експедиції АН СРСР і Комітету наук МНР за консультування Є.М. Лавренка О.О. Юнатов у 1954 р.

захистив докторську дисертацію «Растительный покров МНР и его хозяйственное использование», де її автор вперше детально описав рослинний покрив країни, виявив зональні та висотно-поясні закономірності його розподілу, склав схему ботаніко-географічного районування і створено першу середньомасштабну карту рослинності. Варто зауважити, що О.О. Юнатов виконував важливі функції під час Комплексної біологічної експедиції Ботанічного і Зоологічного інститутів АН СРСР та Інституту ботаніки АН КазРСП (1957–1959 рр.) на території степової і пустельної зон Казахстану. Його головну працю «Основные черты растительного покрова Монгольской Народной Республики» (1950 р., опубліковано китайською мовою у 1959 р.) Є.М. Лавренко оцінив як зразок регіональних робіт. Спільною працею дослідників стала схема природного районування МНР (1948 р.). О.О. Юнатов вів активну організаційну діяльність у Ботанічному інституті на посаді завідувача відділу геоботаніки, завідувача лабораторії аридних і субаридних районів СРСР, а пізніше – лабораторії географії і картографії рослинності. Співпрацював із Є.М. Лавренком під час його президентства у ВБТ як учений секретар товариства [12, с. 97–112].

Під керівництвом Є.М. Лавренка здійснювали підготовку докторських дисертацій радянський палеогеограф, палеоботанік, болотознавець, один із основоположників вчення про зміну природних умов у голоцені М.І. Нейштадт [20, с. 5–19], професор, завідувач кафедр ботаніки Пермського сільськогосподарського інституту (1941 р.) та Пермського фармацевтичного інституту (1965 р.) Г.О. Глумов [13], заступник директора з наукової роботи Інституту ґрунтознавства та ботаніки Казахської філії АН СРСР, геоботанік М.І. Рубцов.

Таким чином, можна стверджувати, що Є.М. Лавренко виховав великий колектив учнів, створив широковідому наукову школу, досяг високих результатів у своїй справі, наукового й суспільного визнання. Його послідовники розробляли різні напрями ботанічної науки, які цілком або частково стосувалися основних проблем геоботаніки, якими займався Є.М. Лавренко. Науковцям, які продовжили роботу в Ботанічному інституті, вдалося зберегти і примножити надбання свого наставника. Перейнявши науково-організаційний досвід, окремими дослідниками віднайдено свої наукові шляхи і створено власні наукові школи. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що наукова школа Є.М. Лавренка сформувалася на базі фундаментальних розробок ученого з головних проблем геоботаніки, систематики та екології рослин. Йому вдалося закласти фундамент для розвитку біологічних досліджень у Монголії та поглибити в Ботанічному інституті АН СРСР ідеї В.М. Сукачова, В.Л. Комарова, В.Б. Сочави, трансформували їх у власну геоботанічну школу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев А.Г. Марианна Леонтьевна Раменская (жизнь и научная деятельность, избранное, переводы). Апатиты: КНЦ РАН, 2015. 204 с.
2. Архів Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, м. Харків. Ф. 1. (О.с. Лавренко Є.М. За описом професорсько-викладацького складу, звільнених з ХДУ у 1930–1936 рр.). Спр. 145. 4 арк.
3. Банникова И.А. и др. Роль Е.М. Лавренко в организации Советско-Монгольской комплексной биологической экспедиции и результаты ее работы // Современные проблемы ботанической географии, картографии, геоботаники, экологии : междунар. конф. к 100-летию со дня рожд. акад. Е.М. Лавренко. СПб. : Ботанический институт им. В.Л. Комарова РАН, 2000. С. 5–6.
4. Бекет У. Растительность северной части Монгольского Алтая: автореф. дис. канд. биол. наук. Ленинград, 1989. 21 с.
5. Волкова Е.А., Храмов В.Н., Огарь Н.П. Екатерина Ивановна Рачковская (к 80-летию со дня рождения) // Растительность России. СПб, 2007. № 11. С. 139–146.
6. Галази Г.И., Гейдеман Т.С., Молотковский Ю.И., Норин Б.Н., Рахманина А.Т. Ирина Николаевна Бейдеман // Бот. журн. 1988. Т. 73, № 4. С. 611.

7. Горшкова Антонина Александровна // Учреждения и деятели сельскохозяйственной науки Сибири и Дальнего Востока : биогр.-библиогр. справ. Новосибирск, 1997. С. 95.
8. Даважамц Ц. Пастбища и сенокосы северной части Убурхангайского аймака Монгольской Народной Республики: автореф. дис. канд. биол. наук. Ленинград, 1954. 18 с.
9. Евгений Михайлович Лавренко. Материалы к библиографии ученых СРСР. Москва : Наука, 1974. 111 с.
10. Зербино Д. Научная школа как феномен // Зеркало недели. 2004. № 15. 17 апр.
11. К.З. Закиров [Электронный ресурс] // Большая биографическая энциклопедия. URL: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_biography/Закиров.
12. Карамышева З.В. Александр Афанасьевич Юнатов и его работы в Монголии (к 100-летию со дня рождения) // Растительность России. СПб., 2009. № 15. С. 97–112.
13. Кафедра ботаники. История и современность [Электронный ресурс] // Сайт Пермской государственной фармацевтической академии. URL: http://pfa.ru/?option=com_content&view=article&id=87&Itemid=13
14. Лаборатория географии и картографии растительности. Историческая справка [Электронный ресурс] // Сайт БИН. URL: <http://www.binran.ru/structure/podrazdelenia/laboratoriya-geografii-i-kartografii-rastitelnosti/istoricheskaya-spravka>.
15. Лавренко Е.М. Воспоминания // Бот. журн. 2000. Т. 85, № 2. С. 140–156.
16. Лавренко Е.М., Семенова-Тян-Шанская А.М. Памяти Михаила Соломоновича Шалыта // Бот. журн. 1971. С. 148–156.
17. Научный архив БИН РАН. Спр. б/н Личное дело Е.М. Лавренко.
18. Научный архив БИН РАН. Ф. 273 (Ботанический институт им. В.Л. Комарова АН СССР). Оп. 11 а. Спр. 300. 83 арк.
19. Олиферов А.Н. Научное направление «Селевведение» в ТНУ // Геополитика и экогеодинамика регионов. 2009. Т. 5. Вып. 1. С. 35–43.
20. Памяти Марка Ильича Нейштадта (1903–1985) // Известия АН СССР. Серия географическая. 1985. № 4, 5. С. 5–19.
21. Родин Леонид Ефимович // Краткая географическая энциклопедия. Москва: Советская энциклопедия, 1966. Т. 5. С. 342.
22. Санкт-Петербургский филиал Архива РАН. Ф. 996 (Евгений Михайлович Лавренко, (1900–1987), ботаник, ботанико-географ, академик АН). Оп. 4. Спр. 27. Арк. 27.
23. Храпцов В.Н., Волкова Е.А. Зоя Владимировна Карамышева (к юбилею исследователя степей) // Растительность России. СПб, 2009. № 15. С. 147–148.

REFERENCES

1. Andreev A.G. Marianna Leontyevna Ramenskaya (zhizn i nauchnaya deyatel'nost, izbrannoe, perevody). Apatity: KNTs RAN, 2015. 204 s.
2. Arkhiv Kharkivskoho natsionalnogo universytetu imeni V.N. Karazina, m. Kharkiv. F. 1. (O.s. Lavrenko Ye.M. Za opysom profesorsko-vykladatskoho skladu, zvilnykh z KhDU u 1930–1936 rr.). Spr. 145. 4 ark.
3. Bannikova I.A. i dr. Rol E.M. Lavrenko v organizatsii Sovetsko-Mongolskoy kompleksnoy biologicheskoy ekspeditsii i rezultaty ee raboty // Sovremennyye problemy botanicheskoy geografii, kartografii, geobotaniki, ekologii: mezhdunar. konf. k 100-letiyu so dnya rozhd. akad. E.M. Lavrenko. SPb.: Botanicheskii institut im. V.L. Komarova RAN, 2000. S. 5–6.
4. Beket U. Rastitelnost severnoy chasti Mongolskogo Altaya: avtoref. dis. kand. biol. nauk. Leningrad, 1989. 21 s.
5. Volkova E.A., Khrantsov V.N., Ogar N.P. Ekaterina Ivanovna Rachkovskaya (k 80-letiyu so dnya rozhdeniya) // Rastitelnost Rossii. SPb., 2007. № 11. S. 139–146.
6. Galazi G.I., Geydeman T.S., Molotkovskiy Yu.I., Norin B.N., Rakhmanina A.T. Irina Nikolaevna Beydeman // Bot. zhurn. 1988. Т. 73, № 4. S. 611.
7. Gorshkova Antonina Aleksandrovna // Uchrezhdeniya i deyateli selskokhozyaystvennoy nauki Sibiri i Dalnego Vostoka: biogr.-bibliogr. sprav. Novosibirsk, 1997. S. 95.
8. Davazhamts Ts. Pastbishcha i senokosy severnoy chasti Uburkhangayskogo aymaka Mongolskoy Narodnoy Respubliki: avtoref. dis. kand. biol. nauk. Leningrad, 1954. 18 s.
9. Evgeniy Mikhaylovich Lavrenko. Materialy k bibliografii uchenykh SRSR. Moskva: Nauka, 1974. 111 s.

10. Zerbino D. Nauchnaya shkola kak fenomen // Zerkalo nedeli. 2004. № 15. 17 apr.
11. K.Z. Zakirov [Elektronnyy resurs] // Bolshaya biograficheskaya entsiklopediya. URL: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_biography/Zakirov .
12. Karamysheva Z.V. Aleksandr Afanas'yevich Yunatov i ego raboty v Mongolii (k 100-letiyu so dnya rozhdeniya) // Rastitelnost' Rossii. SPb., 2009. № 15. S. 97–112.
13. Kafedra botaniki. Istoriya i sovremennost' [Elektronnyy resurs] // Sayt Permskoy gosudarstvennoy farmatsevticheskoy akademii. URL: http://pfa.ru/?option=com_content&view=article&id=87&Itemid=13 .
14. Laboratoriya geografii i kartografii rastitelnosti. Istoricheskaya spravka [Elektronnyy resurs] // Sayt BIN. URL: <http://www.binran.ru/structure/podrazdelenia/laboratoriya-geografii-i-kartografii-rastitelnosti/istoricheskaya-spravka>.
15. Lavrenko E.M. Vospominaniya // Bot. zhurn. 2000. T. 85, № 2. S. 140–156.
16. Lavrenko E.M., Semenova-Tyan-Shanskaya A.M. Pamyati Mikhaila Solomonovicha Shalyta // Bot. zhurn. 1971. S. 148–156.
17. Nauchnyy arkhiv BIN RAN. Spr. b/n Lichnoe delo E.M. Lavrenko.
18. Nauchnyy arkhiv BIN RAN. F. 273 (Botanicheskiy institut im. V.L. Komarova AN SSSR.). Op. 11a. Spr. 300. 83 ark.
19. Oliferov A.N. Nauchnoe napravlenie «Selevedenie» v TNU // Geopolitika i ekogeodinamika regionov. 2009. T. 5. Vyp. 1. S. 35–43.
20. Pamyati Marka Iliche Neyshtadta (1903–1985) // Izvestiya AN SSSR. Seriya geograficheskaya. 1985. № 4, 5. S. 5–19.
21. Rodin Leonid Efimovich // Kratkaya geograficheskaya entsiklopediya. Moskva: Sovetskaya entsiklopediya, 1966. T. 5. S. 342.
22. Sankt-Peterburgskiy filial Arkhiva RAN. F. 996 (Evgeniy Mikhaylovich Lavrenko, (1900–1987), botanik, botaniko-geograf, akademik AN). Op. 4. Spr. 27. Ark. 27.
23. Khramtsov V.N., Volkova E.A. Zoya Vladimirovna Karamysheva (k yubileyu issledovatelya stepey) // Rastitelnost' Rossii. SPb, 2009. № 15. S. 147–148.

Davydenko M., Drozd P. Scientific school of academician Ye.M. Lavrenko (1900–1987).

The aim of the article is to describe the achievements of scientific school of Academician of the USSR Ye.M. Lavrenko (1900–1987) using the methods of concrete historical, comparative and problem-chronological analysis. The results of the study showed that his students' works can be divided into several areas: phytogeographical study of arid and sub-arid areas (Ulykpany Beket, Tsevyin Davazhamts, M.S. Shalyt); systematics of plants (K.Z. Zakirov); study of marsh vegetation (F.Ya. Levina, M.I. Neishtadt); geobotanical mapping (T.I. Isachenko, Z.V. Karamysheva, I.N. Safronova, O.O. Yunatov); plant ecology (I.M. Beideman). The general conclusion is that Ye.M. Lavrenko's scientific school was formed on the basis of fundamental developments of the scientist on the main problems of geo-botany, ecology and systematics of plants. He laid the foundation for the development of biological researches in Mongolia and deepened in the Botanical Institute of the USSR the ideas of V.M. Sukachov, V.L. Komarov, V.B. Sochava, transforming them into his own geo-botanical school.

Keywords: Ye.M. Lavrenko, geobotany, plant ecology, geobotanic cartography, scientific school.

Одержано 15.03.2017.